

ÍRÓK, KÖLTŐK, TANÍTVÁNYOK ILIA MIHÁLYRÓL

Podmaniczky Szilárd
Író

Az idő nem érdem. – ezt Ilia Mihály mondta születésnapja kapcsán. Ez a mondat teljesen jellemző rá a maga egyszerűségével, de engem is megrázza ez a világnézet. Nehéz összefoglalni, mi a legkedvesebb emlékem róla, hiszen nem történetekből áll össze az ő személyéhez fűződő kapcsolat. Nem is olyan régen ismerkedtem meg vele, mivel én nem voltam a tanítványa; néhány évvel ezelőtt Kecskeméten egy estről hazafelé jövet együtt utaztunk a vonaton, és életünkben talán akkor először beszélgettünk hosszabban. Számomra teljesen meglepő és szíven volt az, hogy milyen hirtelen milyen szimpatikus kapcsolat tudott kialakulni kettőnk között. Ha megjelenik egy könyvem, azóta mindig úgy érzem: el kell vinnem hozzá, és oda kell neki adnom. Számomra ő olyan helyen van a magyar irodalomban... Nem azt mondom, hogy személye tiszteletet parancsol, mert nem parancsol. Nagy tiszteletet érzek iránta.

Géczi János
Költő, író

Az első évben Ilia kizárólag a Mesterünk volt, az a tanár és szerkesztő, akinek figyelme lámpása mellett ott akartunk lenni. Baka István már a Kincskeresőben dolgozott – Zalán, Belányi, s én egyetemre jártunk. A Tiszatáj környékén ólálkodtunk – Zalánt még Ilia közölte, engem már nem.

Éppen kiakolbólították, csúfosan és botrányosan elbántak a magyar irodalommal – s a legjelentősebb élő szerkesztővel. Ma már tanulságosan megmosolyogtató, ahogy szétbúslakodtuk azokat a hónapokat, én például, a pártbizottság előtti tulipánagyást túrtam fel dühömben, mások mást romboltak. Persze ostobaság volt, a hagymákért kár is: inkább arra kellett volna figyelni, hogyan váltunk egyik napról a másikra komor felnőttekké.

Füzi László

Kritikus, irodalomtörténész,
a Forrás főszerkesztője

Másodéves voltam az egyetemen, amikor Tudományos Diákkörbe kellett pályázatot írnom. Ilia tanár úr a következő dolgozati témát ajánlotta: Ady Endre hatása az induló erdélyi irodalomra. Én tiltakoztam, mondván: Németh László regényeiből szeretnék dolgozni. Ő ekkor gondolkodás nélkül elfogadva ezt a gyors választ. Azt tanácsolta, látogassam meg Németh Ella nénit, Németh László özvegyét. Ő felhívja majd, segít elintézni a találkozót. Így lettem Németh László-kutató.

Szintén ebben az évben történt, hogy értetlenségemnek hangot adva megkérdeztem tőle: miért nincs már ő a Tiszatájánál. Azt mondta, menjek hozzá egy szombati nap, és akkor majd elmondja nekem. Bementem, ő pedig elmondta a történetét. Egy akkor másodéves egyetemistának.

Zalán Tibor
Költő, író, drámaíró

Ilia életem egyik legnagyobb dilemmáját okozta. Bevittem hozzá egy

kazal verset elsős egyetemista koromban, ahogy, gondolom, mindenki megtette. Miután elolvasta két hét múlva, azt mondta: mindebből három verset valószínűleg meg fog jelenteni. Megmondta, melyik hármát. Ezután jól megnéztem, milyen versek is tetszettek neki, majd pedig egy egész hétig azon dolgoztam, hogy bizonyítsam: jó verseket tudok írni. Ráadásul e kazal versre, az említett három kivételével, azt mondta: dobjam el, egészem el, nem ér semmit. Ez volt az addigi fél életművem, elég nagy trauma ért. Azt mondtam, ennél gonoszabb ember nincs a világon. Egy hét múlva bevittem neki azt az új, tucatnyi verset, ekkor Ilia megint kért egy kis haladékat, mikor pedig büszkén és a dicséretet várva visszamentem, Ilia a szövegeket a kezembe nyomva azt mondta: sokat ír. Ennél többet általában nem mondott a versekről. Ő volt az a szerkesztő, aki soha nem kommentálta őket. Azt mondta, tehetséges embernek nem kell útmutatás, csak azt kell érezni, hogy jó irányba halad.

Életemben csak pár alkalommal mondta azt, hogy amit írtam, megrendítette. Érdekes módon legutóbb a Bárkában megjelent hosszú versem kapcsán történt ez. Bár nem szokott versekre reagálni, írt egy hosszabb levelet nekem, amiben azt írta, utoljára az Ének a napon felejtett hintalóért versnél rendült meg ilyen mélységesen. Nemrég pedig megjelent a Tiszatájban a neki ajánlott versem, szorongva vártam, mit fog szólni, mert nem szereti ünnepeletetni magát, ez a vers pedig mégiscsak róla szólt. Egy levelezőlapot küldött: Köszönöm (Tiszatáj) Ölel Miska.

Ezek a történetek olyanok, mint a modern drámák, látszólag nem történik bennük semmi, de ennek a mértékelen szemérmességnek a mélyén nagyon fontos dolgok húzódnak meg.

Darvasi László
Író

Ilia Miska bácsival kapcsolatban nagyon nehéz a legkedvesebb élményt megtalálni. Az ő egész élete arra épül, hogy valamiképpen a folyamatosságot biztosítsa, hogy folyamatosan jelen legyen. Amikor néhány hét után külföldről vagy Magyarország egyik tájáról hazamegy az ember, a postaládájában olyan levelet talál tőle, amit nem postán adott fel, hanem személyesen hozott be a házba.

Vannak olyan irodalmárok, írók, költők, akiket rendkívül szeretünk, becsülünk, tisztelünk, de nem jó velük találkozni. Ilia Miska bácsi olyan irodalmár, aki több is, mint irodalmár, akivel nagyon jó érzés találkozni. Egy-két mondatával meg tudja nyugtatni az embert, ugyanakkor inspirál is. Ehhez nagyon ért.

Esterházy Péter
Író

Legkedvesebb emlékem Ilia Mihályról: a folyamatosan érkező lapjai. Nem tud olyan dolog az ember körül történni, amit ő ne tudna. Mindig küld egy lapot, hol egy szerb lapot, hol egy kis magyar periodikát, hol egy ottawai félsort. Ebben nem az embert érintő hiúsági faktor a fontos, hanem hogy van egy ember, aki folyamatosan figyel, folyamatosan észnél van. Van neki esze, és annál van.

Hatvan éves születésnapjára ünnepességén mondta, hogy nem tud negyven kilométernél többet menni ebben az országban úgy, hogy ne lenne olyan barátja, akinél meg tud szállni. Ez számomra azt jelenti, hogy valaki nagyon természetesen itthon tud lenni ebben az országban; és ez egy nagy teljesítmény. Ez a folyamatos figyelem, és ez a figyelmen, mert figyelemre nem készített otthonérzet: ez a két legfontosabb dolog vele kapcsolatban.

Számomra pedig az, hogy olyan ember, akit szeretni tudhatok.

Kis László
Író

Kis Lászlót is felhívtuk telefonon, hogy megkérdezzük, mi a legkedvesebb emléke Ilia Mihályról. Erre azt válaszolta, hívjuk vissza úgy tizenöt perc múlva, hogy végiggondolhassa a dolgot. Negyed óra múlva aztán annyit mondott: Legkedvesebb emlékem Ilia Mihályról Szív Ernő Ilia Mihály című tárcája. Miután visszakérdeztünk, hogy biztosan csak ennyit akar mondani, azt felelte: Igen. Minél rövidebb, annál biztosabb, hogy elolvassák.

Simai Mihály
Költő, szerkesztő

Ilia Mihályról azért nagyon nehéz szólni, mert ha már negyvenegy-néhány éve ismeri az ember, rögtön maga előtt látja a tiltakozó arcát, gesztusait: „Ugyan már, hagyjátok!” Menekül az ünneplés elől... Ami azért néhanap csak utoléri, minden tiltakozás dacára. Mint most is, a hetven év ürügyén.

Szerteágazó munkásságából én hadd emeljem ki azt az értő szeretetet és személyre szóló törődést, ahogyan – tanárként, szerkesztőként, barátként, sokszor mindhárom minőségben – a teljes magyar költészet érverésén tudta és tudja tartani a kezét. Magyar költők egész sora ajánlotta versét Ilia Mihálynak, a szeretet, tisztelet, nagyrabecsülés jeléül: gyönyörű antológiát lehetne összeállítani ezekből a neki szóló költeményekből. (Amint-hogy remek könyvek telnének ki az Ilia-féle episztola-irodalomból is. Hogy a róla szóló III/III-as jelentéskötegeket ne is említsük!)

Ilia Mihály óriási tekintély – s nem csak a szép számú díjak után. Egyszerűen azért, mert Ilia – erkölcsi nagyhatalom. Egy mágus a szó-mágiával élők közt. Egy rejtélyes mindentudó. Akinek külön egyeteme van az egyetemes magyar irodalomban... Egy áldozópap, egy anglyaltisztaságú lélek, aki magyarnak és irodalomtudósnak született, s erre a kettőre tette föl az életét. Arra, hogy magyarságát és irodalomszeretetét átplántálja új meg új irodalomtanár-nemzedékbe. A Tiszatáj főszerkesztőjeként is a Tanár Úr maradt, de később, a pártcenzúra miatti lemondása után is (csakazértis!) szerkesztette tovább – egy valóban nem létező, mégis létezően valós folyóirat-folyamot (levelezve és beszélgetve), melynek Magna Hungaria lehetne a címe, hisz levelezése behálózta a világot, számon tartotta az egyetemes magyar irodalmat, a hazaiakon kívül segítve, támogatva, biztatva a szomszéd országokbeli és az emigrációs költőket, írókat.

A TÉMA

ILIA

Van egy barátom. Két kezemen megszámlolhatnám, hányszor találkoztam vele, jó negyven éve váltottunk néhány levelet egymással, telefonon talán sohasem beszélünk, de mégis szorosabbnak érzem kapcsolatunkat, mint számos írókollégámmal, akit napi nexusból ismerek.

Süldő irodalmár koromban ő mutatott be a Tiszatáj olvasóinak és néhány éven át moszkvai diákként tudósítottam a lapot az ottani irodalmi élet eseményeiről. 1963 nyarán elmentem Szegedre megnézni a szabadtéri játékokat és akkor otthonában is meglátogattam. Ifjú családja volt, s miközben Mészöly Miklós letiltott darabjáról, Az ablakmosóról vagy Weöres Sándor botránykókozó erotikus Antik eklogájáról folyt köztünk a szó, ő két éves kislányával celebrálta az esti szertartást, azaz ráültette a kicsit a családban Ilia-bilinek nevezett bútoradarabra.

Önhitt költőpalántaként és neofita ifjúkommunistaként nyilván borzasztó dolgokat mondogattam akkoriban, ám Ilia szemüvege mögül maga a türelem és megértés pillantott rám. Mi több, a bizalom, hogy akármit mondok, gondolok vagy írok most, előbb-utóbb, ha kínkeserves tapasztalatok árán is, ki fog tisztulni a tudatom.

1971 decemberében – akkor már javában törlesztettem túl korai sikerem árát – feleségemmel Szegedre utaztam. Szombat délelőtt találkoztunk az egyetemen, majd lementünk az utcára, mert meg akart ajándékozni bennünket a friss Tiszatájjal. Csakhogy egyetlen kioszkban sem lehetett kapni és az eladók valahogy furcsán néztek ránk. A harmadik el is mondta miért: nem sokkal előttem motoros rendőr gyűjtötte be a nála lévő példányokat. A szerkesztő nyomban tudta, mi lehetett az elkobzás oka: egy vers, amelyben a szerző megemlégtette a háború előtt fiatalon elhunyt népi író, Nagy Imre nevét. Az éber, ám irodalmilag pallérozatlan hatóság nyilván úgy vélte: arról a Nagy Imréről van szó. Ilia látszólag bosszankodott, de nekem úgy tűnt, hogy kicsit büszke is volt a dologra, mint valami diákcsínyre. Azt hiszem, már akkor megérdemelte azt a jellemzést, amelyet a nyolcvanas évek Tiszatáj-balhéi során Aczél Györgytől kapott: „Maga hulligán!”

Pályám több mint hét szűk esztendejében kevés kellemes meglepetés ért. Az egyik hozzá fűződött. 1982-ben levelet kaptam tőle: Baka Istvántól hallott valami kéziratomról és feltétlenül el akarta olvasni. Nem tudom, milyen lehet Kossuth díjasnak lenni, még a József Attila díj harmadik fokozatát sem izleltem meg, de akkor úgy éreztem: kitüntettek. Ebzárlat ide, tilalom oda: magyar író vagyok. S ez az érzés azóta mindig megerősödik bennem, valahányszor megtudom, hogy olvasott tőlem valamit.

Sajnos mindmáig valószínűleg csak a titkosrendőrség iratai tanuskodnak a maguk torz nyelvén arról a rendkívüli irodalomszervezői teljesítményről, amelyet Ilia Mihály mondhat magáénak. Embereket összekötő, pályákat formáló, igazságtalanságokat kiegyenlítő csöndes és megfizethetetlen munka volt ez, akár a nagy elődé, a csúf Bányácska községet Széphalommal álmodó egykori kuftecsini fogolyé.

Dalos György

Baka István
DÖBLING

– részlet –

Ilia Mihálynak

III

*Mióta ülök e karszékben nem tudom
Magyarország nincs többé már csak bennem él
ülök bát mozdulatlanul ne hogy elrebbentsem folyóit
a havasok cukorsüvegét föl ne nyalják
a bajnalok ülök csak mozdulatlanul
a függönyök elvonva nem hallhatom a závarzatok
zörgését ülök csak és ringatózom
mint egykor rosszul ácsolt tutajon az Al-Dunán
bolond-sityakom félrekapva betykén ülök és ülök
a boldfény hágsója előtt csak fel kellene állnom
s megindulhatnék fölfelé elbagyhatnám örökre
e világot e poklot ám én szólitom
szolgáimat még szorosabbra azt a függönnyt
ne lássak semmit ne lássam a semmit
mi is lehetne még az ablakon túl
Mint a kiéggő üstökös mely iszonyú
forgásában se batárt se utat
nem tart de átokként a végtelen
fürben maga magát emészte nap-
rendszereket rendít meg úgy bolyongnak
cél s törvény nélkül a hazátlanok
most én is így bolygok fényt vérző csillag
és iszonyú csóvám forog forog*

Szerkesztette: Turi Timea, készítette: Hauptmann Tamás, Pintér Lajos.
Fotók: orio, archív.